

Justitiedepartementet (L5)
ju.remissvar@regeringskansliet.se
Dnr: Ju2024/01476

Yttrande över betänkandet Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga (SOU 2024:39)

Inledning

Tingsrätten har gått igenom förslagen i betänkandet utifrån de utgångspunkter som tingsrätten har att beakta, och vill inledningsvis framhålla följande.

Det har under senare år tillsatts flera utredningar på straffrättens område, vilka på ett eller annat sätt rört unga lagöverträdare eller den straffrättsliga särbehandlingen av dessa lagöverträdare. Som exempel kan nämnas Utredningen om frihetsberövande påföljder för unga, vars uppdrag har redovisats i betänkandet *En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga* (SOU 2023:44). En del utredningar pågår fortfarande, och som exempel kan nämnas Straffreformutredningen (Ju 2023:14). Som ytterligare exempel kan nämnas här aktuell utredning, dvs. Utredningen om skärpta regler för unga lagöverträdare.

Det förhållandet att det har genomförts utredningar på området som nu bereds i Regeringskansliet och att det pågår utredningar som ännu inte har redovisats medför svårigheter när det gäller att bedöma hur förslagen i detta betänkande förhåller sig till andra förslag och en tänkbar framtida reglering på området. Utredningen anger dessutom i betänkandet att den i slutbetänkandet kommer att behandla frågan om en eventuell ändring av straffbarhetsåldern, och att den då också har anledning att återkomma till vissa frågor som rör ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning. Att förslagen i detta betänkande kan komma att ändras i slutbetänkandet medför än större svårigheter att i dagsläget bedöma förslagen och dess konsekvenser.

Tingsrätten vill med tanke på vad som angetts ovan framhålla vikten av att det – när alla här relevanta utredningar har redovisats, och innan eventuella lagändringar föreslås – görs en noggrann analys av hur olika förslag förhåller sig till varandra och till den straffrättsliga regleringen som helhet. Det bör då också övervägas om det verkligen finns behov av lagändringar som rör alla unga lagöverträdare eller om det är tillräckligt med ändringar som avser mer allvarlig eller omfattande ungdomsbrottslighet.

Tingsrätten övergår nu till att lämna synpunkter på utredningens förslag i betänkandet. Det kan redan här nämnas att tingsrätten i dagsläget inte har någon erinran mot de förslag eller överväganden som inte särskilt behandlas nedan.

Ungdomsreduktion bör göras i skälig omfattning (avsnitt 7.3.4)

Utredningen föreslår att regleringen i 29 kap. 7 § första stycket brottsbalken ska ändras på så sätt att ett barns ungdom inte längre ska beaktas särskilt vid straffmätningen. Barnets ungdom ska i stället beaktas ”i skälig omfattning”. Tingsrätten ifrågasätter både behovet av och lämpligheten i den föreslagna ändringen, och skälen för detta är följande.

Domstolarna kan redan med nuvarande reglering beakta sådana omständigheter som utredningen anser att domstolarna behöver kunna beakta och därigenom frångå en mer schematisk tillämpning av ungdomsreduktionen. Domstolarna har dessutom möjlighet att beakta försvårande och förmildrande omständigheter vid bestämmandet av ett brotts straffvärde (se bl.a. 29 kap. 1–3 §§ brottsbalken). Tingsrätten ifrågasätter därför behovet av föreslagen ändring.

Utredningens bedömning är att reduktion enligt en schematisk modell även framöver kan förväntas leda till en proportionerlig straffmätning i ca 80 procent av fallen. Tingsrätten ifrågasätter därför lämpligheten i att ändra regleringen på grund av att det i ett fåtal fall kan finnas skäl att frångå en mer schematisk tillämpning, och som regleringen dessutom redan i dag ger möjlighet till. Till det nu angivna kommer att den föreslagna ändringen kan ifrågasättas även rent språkligt. Det kan nämligen ifrågasättas om man vid 60 procents reduktion av straffvärdet för en vuxen, vilket föreslås vara det normala om en tilltalad bara varit 15 år vid brottet, verkligen har beaktat barnets ungdom enbart ”i skälig omfattning”.

Tingsrätten ifrågasätter således både behovet av och lämpligheten i den föreslagna ändringen samt avstyrker densamma.

Ungdomsövervakning i stället för ungdomsvård (avsnitt 10.3.2)

Utredningen föreslår att det framöver inte ska vara möjligt att förena ungdomsvård med böter eller ungdomstjänst. Tingsrätten har ingen erinran mot förslaget till den del som det avser böter, men avstyrker förslaget till den del som det avser ungdomstjänst. Skälen för det är följande.

Det framkommer i en hel del mål att den tilltalade har ett särskilt vårdbehov, och att ungdomsvård framstår som den klart lämpligaste påföljden för honom eller henne. Om den föreslagna ungdomsvården i ett sådant fall inte bedöms vara tillräckligt ingripande, t.ex. på grund av brottets straffvärde eller art, är det viktigt att kunna förena påföljden med ungdomstjänst för att ge påföljden tillräcklig skärpa.

Utredningens förslag innebär att reduktionen för tilltalade i åldersspannet 15–17 år kommer att minska och att straffmätningens värde för deras brottslighet därmed kommer att öka. Om en 15-åring i dag döms för brott med ett straffvärde om fängelse i 1,5 år, skulle straffmätningens värde – vid en rent schematisk tillämpning – anses uppgå till drygt tre månader. Om utredningens förslag om reduktion genomförs, skulle straffmätningens värde för 15-åringens brottslighet i stället uppgå till drygt sju månader. Ett genomförande av utredningens förslag innebär således att fler unga tilltalade, med ett stort vårdbehov, skulle kunna bli aktuella för påföljds kombinationen ungdomsvård och ungdomstjänst. Det vore därför mycket negativt om nämnda kombination avskaffades. Tingsrätten avstyrker således utredningens förslag även i nu aktuell del.

Ungdomsövervakning vid återfall (avsnitt 10.3.3)

Utredningen föreslår att domstolarna som skäl för ungdomsövervakning särskilt ska beakta om den unge tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård. Utredningen föreslår också att minimistraffet för ungdomsövervakning, dvs. sex månader, i återfallssituationer ska kunna dömas ut även om straffmättningsvärdet för brottsligheten bara motsvarar några månaders fängelse.

Tingsrätten har ingen erinran mot den första delen av förslaget, dvs. att återfall i brott efter ådömd ungdomsvård eller ungdomstjänst ska kunna utgöra skäl för ungdomsövervakning. Det framstår däremot inte som proportionerligt att döma en ung tilltalad till sex månaders ungdomsövervakning om straffmättningsvärdet bara motsvarar några månaders fängelse. Tingsrättens anser därför att det som har angetts i tidigare förarbeten på området bör gälla också framöver. En allmän förutsättning för att döma en ung person till ungdomsövervakning när straffmättningsvärdet inte uppgår till sex månader bör således även fortsättningsvis vara att brottsligheten har ett straffmättningsvärde som bara "något understiger sex månader" (prop. 2019/20:118 s. 42).

Ingen obligatorisk halvtidsprövning (avsnitt 10.5.2)

Utredningen föreslår att det inte längre ska vara obligatoriskt för Kriminalvården att pröva omfattningen av rörelseinskränkningar efter halva verkställigheten av en ungdomsövervakning. Utredningen anger samtidigt att minskningen i rörelseinskränkningarna vid hittillsvarande halvtidsprövningar ofta har inneburit ett borttagande av helghemarresten varannan helg. Med tanke på vad som nu angetts, att helghemarresten ofta är det mest ingripande momentet i en ungdomsövervakning och att fler barn, och dessutom fler yngre barn, kommer att dömas till ungdomsövervakning om utredningens förslag om reduktion genomförs, bör halvtidsprövningen även framöver vara obligatorisk. Tingsrätten förordar således att nuvarande reglering behålls.

Den nya påföljden (avsnitt 11.3)

Utredningen föreslår att det ska införas en ny påföljd, utvidgad ungdomsövervakning, och att tiden för påföljden ska bestämmas till mer än ett år och högst tre år. Tingsrätten avstyrker utredningens förslag även i denna del, och skälen för detta är följande.

Utredningens förslag innebär att påföljdens innehåll till stor del ska bestämmas under de inledande två månadernas frihetsberövande på en kriminalvårdsanstalt, och således efter att domstolen har dömt personen till aktuell påföljd. En sådan ordning framstår inte som acceptabel. Vid så höga straffmättningsvärden som det här blir fråga om måste det redan vid bestämmandet av påföljd stå klart för domstolen vad påföljden kommer att innefatta. Domstolen kan annars inte bedöma om påföljden är tillräckligt ingripande som reaktion på brottet eller brottsligheten, och om påföljden utgör ett tänkbart alternativ till slutet ungdomsvård eller fängelse.

Tingsrätten ifrågasätter också starkt om den här föreslagna påföljden är tillräckligt ingripande vid straffmättningsvärden överstigande ett år. Det som föreslås skilja påföljden från vanlig ungdomsövervakning är framför allt den inledande tidens vistelse på en kriminalvårdsanstalt samt den utökade hemarresten, vilken föreslås gälla såväl dagtid som nattetid. Det anges samtidigt i betänkandet att den dömde ska få vistas utanför bostaden för

utbildning, förvärvsarbete, vård och organiserade fritidsaktiviteter samt för nödvändiga inköp och liknande. Det anges också att den dömde ska få vistas utanför bostaden för andra aktiviteter under sammanlagt 10–15 timmar per vecka. Resultaten av det nu anförda blir att en utvidgad ungdomsövervakning – om den dömde går i skolan, har fritidsaktiviteter och är borta från hemmet 10–15 timmar under helgerna – ifråga om rörelseinskränkningar inte kommer att innefatta mycket mer än hemarrest under kvällar och nätter. Det senare framstår inte som särskilt ingripande vid en jämförelse med alternativen, dvs. en längre tids slutna ungdomsvård eller fängelsevistelse.

Tingsrätten avstyrker således utredningens förslag även i nu aktuell del. Om regeringen bestämmer sig för att gå vidare med förslaget, behöver det på nytt övervägas bl.a. vilken längsta tid som ska kunna dömas ut i dessa fall, om det verkligen ska vara möjligt att döma till aktuell påföljd även i de fall där straffmättningsvärdet inte överstiger ett år (jfr här vad tingsrätten har angett under rubriken Ungdomsövervakning vid återfall [avsnitt 10.3.3]) och i vilka fall, om några, slutna ungdomsvård eller fängelse bör ha företräde framför här aktuell påföljd.

Detta yttrande har beslutats av lagmannen Johan Sjöo. I handläggningen har även chefsrådmannen Lennart Strinäs och rådmannen Lars Olsson (referent) deltagit.

Johan Sjöo

Lars Olsson